

7. Жужгина-Аллахвердян Т. Н. Альфред де Виньи. Элоа, или Сестра ангелов. Мистерия. Вступит. статья и перевод / Т. Н. Жужгина-Аллахвердян // Художественный перевод и сравнительное литературоведение: сб. науч. трудов. Вып. 4 / отв. ред. Д. Н. Жаткин. – М.: Флинта, Наука, 2015. – С. 624–647.
8. Манн О. Дендизм как консервативная форма жизни / О. Манн // История западного мышления / пер. Т. А. Азаркович. – М.: Крон-Пресс, 1995. – 448 с.
9. Мелетинский Е. М. О литературных архетипах. Сер.: Чтения по истории и теории культуры. – Вып. 3. – М., 1994. – 136 с.
10. Метьюрин Ч. П. Мельмот-Скиталец / Ч. П. Метьюрин. – М.: Наука, 1983.
11. Потницева Т. Н. Романтический миф о Каине (Мистерия Байрона «Каин») / Т. Н. Потницева // Біблія і культура. – Вип. 1. – Черновцы: Рута, 2000. – С. 152–156.
12. Рембо А. Стихи. Последние стихотворения. Озарения. Одно лето в аду. Сер.: Литературные памятники / А. Рембо. – М.: Наука, 1982. – 496 с.
13. Щитова-Романчук Л. Метаморфозы образа сатаны / Л. Щитова-Романчук // Біблія і культура. – Вип. 1. – Черновцы: Рута, 2000. – С. 156–161.
14. Тарнас Р. Романтизм и его судьба. Две культуры / Р. Тарнас // История западного мышления / пер. Т. А. Азаркович. – М.: Крон-Пресс, 1995. – 448 с.
15. Шелли П. Б. Письма. Статьи. Фрагменты / П. Б. Шелли. – М.: Наука, 1972. – 534 с.
16. Tieghem Ph. van. Les influences étrangères sur la littérature française (1550–1880) / Ph. van Tieghem. – P.: Presses Universitaires de France, 1961. – P. 126–220.
17. Vigny A. de. Eloa, ou La soeur des Anges // Vigny A. de. Oeuvres complètes / A. de Vigny / préface, présentation et notes par P. Viallaneix. – P., 1964. – P. 40–48.

УДК [821.111+821.133.1+ 398] – 34.09

В. В. Дмитрієва

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Специфіка аналізу фольклорної та літературної казок про «Синю Бороду»

Дмитрієва В. В. Специфіка аналізу фольклорної та літературної казок про «Синю Бороду». Казка Шарля Перро, є першою авторською казкою, яка засвоїла мотиви «зайвої цікавості» і «чоловіка-злодія». Тому вона тільки злегка відходить від фольклорного сюжету.

Розмежування показників фольклорної та літературної казок необхідне в тому випадку, якщо ми хочемо зрозуміти закономірності розвитку і переосмислення первинних сюжетів. Беручи той науково-обґрунтований факт, що фольклорна казка спиралася на стійкі національні міфологеми, ми тим самим висуваємо гіпотезу, що саме порівняння національних фольклорних варіантів виявить специфіку особливості розвитку сюжету про Синю Бороду у різних народів.

Аналіз же авторської, або літературної казки передбачає спілкування з індивідуальною, а не з традиційно-колективною творчістю.

Огляд наукових точок зору на проблему аналізу фольклорної та літературної казок засвідчив неоднозначність прочитання творчості Шарля Перро в контексті даної проблеми.

Ключові слова: фольклор, література, казка, мотив, сюжет, міф.

Дмитрієва В. В. Специфика анализа фольклорных и литературных сказок о «Синей Бороде».

Статья освещает исторические и этнографические предпосылки формирования сюжета сказки Шарля Перро «Синяя Борода».

Сказка Шарля Перро, является первой авторской сказкой, которая усвоила мотивы «излишнего любопытства» и «мужа-вора». Поэтому она только слегка отходит от фольклорного сюжета.

Разграничение показателей фольклорной и литературной сказок необходимо в том случае, если мы хотим понять закономерности развития и переосмысления первичных сюжетов. Принимая тот научно-обоснованный факт, что фольклорная сказка опиралась на устойчивые национальные мифологеми, мы тем самым выдвигаем гипотезу, что само сравнение национальных фольклорных вариантов обнаружит специфику особенности развития сюжета о Синей Бороде у разных народов.

Анализ же авторской, или литературной сказок предполагает общение с индивидом, а не с традиционно коллективным творчеством.

Обзор научных точек зрения на проблему анализа фольклорной и литературной сказок засвидетельствовал неоднозначность прочтения творчества Шарля Перро в контексте данной проблемы.

Ключевые слова: фольклор, литература, сказка, мотив, сюжет, миф.

Dmytriieva V. Analysing folk and literary "Bluebeard" fairy-tales. Charles Perrault's tale is the first literary fairytale, which makes use of "curiosity" and "man-killer" motives. Therefore, it can hardly be distinguished from the folk plot.

It is necessary to differentiate between folk and literary tales if we analyze the patterns of evolution and reinterpretation of the primary subjects.

Folk tale, being based on sustainable national myths, is intended as an explanation of the difference, brought about by the exclusiveness of national character.

Literary fairy-tale analysis touches upon the individual rather than the traditional collective creativity. Thus, the article distinguishes between the notions of folk and literary fairy-tale. Still, the ambiguous perception of Charles Perrault's piece of art reflects the significance of the scientific problem.

The article covers historical and ethnographic preconditions of Charles Perrault "Bluebeard" fairy-tale plot formation. An overview of scholarly perspectives on the problem of folk-tale and literary tale analysis is offered below. Thus the article distinguishes between the notions of folk and literary fairy-tale.

Keywords: folk literature, literature, fairy-tale, motive, plot, myth.

Твердження про те, що інтерпретація будь-якого жанру літератури можлива тільки завдяки виявленню культурних та історичних передумов її виникнення, обумовила **актуальність** нашої статті. При цьому нагадаємо, що, на думку О. М. Веселовського, одним з основних завдань літературознавства є завдання простежити, як у «новому змісті життя» залишають по собі пам'ять образи, в яких видно «попередній розвиток» [3:18].

З цього твердження випливає **мета роботи**: розмежувати специфіку літературної та фольклорної казок, виявивши передумови та джерела, що сприяли оформленню спочатку народної, а вже потім і літературної казки про Синю Бороду у варіанті казки Шарля Перро.

Щоб встановити первісні джерела образу головного героя казки французького романтика, насамперед розглянемо шлях, який пройшла літературна казка, перш ніж сформуватися як оригінальний жанр. Для цього маємо визначитися у специфічних особливостях народної та літературної казки.

За думкою В. М. Лесіна, фольклорна казка, маючи на своєму озброєнні колективність творення, анонімність, імпровізаційність і багатоваріантність, з плином часу «збагачується новими мотивами, темами, образами та жанровими ознаками» [6:237].

Звісна річ, літературна казка, відстоюючи своє право на домислювання і авторську інтерпретацію вже існуючого сюжету, була вимушена спиратися на вже оформлену модель казкової оповіді. За В. Я. Проппом, це: а) фантазійний вимисел, б) категорія чарівного, в) сталі функції дієвих осіб, як основний елемент казки [9].

Фольклорні мотиви ми знаходимо ще в міфах. Як стверджує Є. М. Мелетинський, міф несе в собі усі ті підсвідомі колективні уявлення, які потім знаходять втілення у чарівних казках, легендах, епосі та існують як в усній, так і в письмовій формах оповіді [8]. Тобто міф – первинна цеглинка загальної картини світу і всіх майбутніх художніх сюжетів [9:24].

Важливою є проблема різноспрямованого використання міфу. Дослідник П. А. Грінцер у статті «Естетизація міфу в санскритному романі» (робота опублікована у збірці «Від міфу до літератури», присвяченій пам'яті

Є. М. Мелетинського) зазначає, що міфологічна підоснова тексту завжди поєднувалася з іншого роду смисловими нашаруваннями і функціями [8:215].

Безумовно, у традиційному сюжеті про Синю Бороду є своя міфологічна складова. За твердженням деяких вчених, це є міф про Пандору. Нагадаємо загальний зміст стародавньої легенди.

Коли Прометей подарував людям вогонь і зробив їх щасливими, розгніваний Зевс звелів богам створити таку жінку, яка б мала приносити з собою нещастя. Боги це зробили, і відправили Пандору як людське випробування на землю. Перше, що зробила Пандора, – вона зачарувала своєю вродою Епіметея (брата Прометея), і він узяв її собі за дружину. У будинку Епіметея стояла велика скриня, щільно закрита кришкою. Зайве допитлива Пандора потай зняла з посудини кришку, і розлетілись по всій землі ті біди, які були колись у ній зачинені. Кришка лягла на своє місце, і тільки Надія лишилася на дні [5:94-96].

А от літературна казка, відстоюючи своє право на домислювання і авторську інтерпретацію вже існуючого сюжету, була вимушена спиратися на вже оформлену модель казкової оповіді.

Втім зауважимо, що літературна казка ХХ ст. категорично змінює функції дієвих осіб, перетворюючи сюжет казки у сюжет-перевертень. Казка ж Шарля Перро, є першою авторською казкою, яка засвоїла мотиви «зайвої цікавості» та «чоловіка-зłodія». Тому вона тільки злегка відходить від фольклорного сюжету.

Опиняючись у просторі літератури, казка існує там за правилами літературних форм. Вже тому твердження дослідниці Л. В. Овчиннікової про те, що вислів «літературна казка – нонсенс» є логічним. Казка є породженням фольклору, тому її поетика кардинально відрізняється від літературної поетики [11].

Все ж зауважимо, що визначальною рисою літературно казки є те, що ми маємо справу з індивідуальною, а не традиційно-колективною творчістю, тобто «на зміну казкарю приходять письменник» [12:245]. Якщо виходити з цього, то індивідуальність авторського прочитання вже відомого сюжету стає домінуючою рисою нового літературного твору.

Щодо «Синьої Бороди» як оповіді дуже поширеної та існуючої у багатьох національних варіантах, то вона («Синя Борода») у відтворенні Шарля Перро має свої специфічні ознаки.

Вважають, що так званий фольклорний персонаж Синя Борода сформувався під впливом розповідей про життя і вчинки реально існуючого у XV ст. полководця Жилія де Ре. Зауважимо, що серед можливих прототипів цього образу називають ще й Кономора Жахливого, але, домінуючою залишається думка, що саме життя Жилія де Ре лягло в основу народних сказань про страшного чоловіка, якого називали Синя Борода. Втім підкреслимо – жоден історичний персонаж не є точною моделлю образу казкового персонажу. Так було завжди, це відноситься і до образу Синьої Бороди. Можна вважати, що казковий вбивця є результатом колективного вимислу [17:5].

Життєпис цього васала короля Карла VII, найбільшого землевласника Бретані і пізніше маршала Франції, обговорюється досить часто. До цієї особи і до цього художнього образу звертається чимало вчених-істориків, етнографів та літературознавців. У першу чергу, під сумнівом стоять численні злочини, що приписуються Жилію де Ре, багато розмірковують і над проблемою існуючих/не існуючих зв'язків між ним і головним персонажем казки Шарля Перро.

У вересні 1440 р. Жиль де Лаваль, барон де Ре був звинувачений в чаклунстві, вбивствах малолітніх хлопчиків та у содомії. Після судового процесу під тягарем тортур Жиль де Ре зізнався у скоєному і був спалений живцем [14]. Біографія, як бачимо, жахлива, але чи дає нам викладена інформація право на ствердження: Жиль де Ре є прототипом образу Синьої Бороди? З погляду жителів Бретані так, бо абат Боссар з вуст своєї пастви неодноразово чув підтвердження цієї версії. Всі його співрозмовники наполягали на повній ідентичності реально існуючого Жилія де Ре і Синьої Бороди [16: 309-312].

У світлі проблеми історичних прототипів, як показує літературознавча практика, слід розглянути і життя короля Бретані Кономора (Комора). З його ім'ям, у першу чергу, пов'язаний мотив вбивства вагітних жінок.

За легендою, яка існувала не тільки в усному варіанті, а й була записана у двох джерелах і представлена двома різними версіями, Кономор, перебуваючи у шлюбі, вбивав своїх жінок, як тільки дізнавався, що вони вагітні. Нарешті він вирішив одружитися на св. Тріфінії. Як тільки дружина завагітніла, Комор мечем відрубав жінці голову. І тоді батько знову звернувся до св. Гільдаса за допомогою. Він оживляє Тріфінію. Вона народжує хлопчика і йде в монастир. Пізніше Комор був покараний [14].

Безумовно, другий варіант сюжету цікавий останньою сценою. Говоримо про той момент, коли жінка кидається на коліна і просить про пощаду, але страшна кара здається неминучою. Саме ця

сцена пізніше увійде у загальновідомий літературний сюжет «Синьої Бороди».

Узагальнюючи вищесказане, зазначимо, що якщо літературна казка Шарля Перро безумовно увібрала в себе історичні прототипи, то фольклорний її варіант спирався вже на стійкі міфологеми.

У результаті вивчення джерел, на які, як здається, науковці не звернули належної уваги, ми дійшли висновку, що допитливість і зайва жіноча цікавість у варіанті Шарля Перро могли стати додатковим сюжетним мотивом його казки. Тим мотивом, який засуджується людьми і провокує на покарання. Нагадаємо, що сприйняття жіночої цікавості в європейській культурі є бінарним і коментується за гендерним принципом. Так, аж до XX ст. вважалося, що підвищена жіноча цікавість приносить тільки нещастя, а от чоловіча допитливість такою не вважається, навпаки, вона приносить людям позитивні плоди. Підтверджується цей висновок цілою низкою прикладів, найвідомішими з яких є такі: якщо жага пізнання і суто жіноча підвищена цікавість Пандори та Єви принесли людству злидні, то чоловіча допитливість подарувала людям вогонь, відокремили людей від тварин і сприяли розвитку цивілізації [17: 3]. Отже, у сюжеті «Синьої Бороди» Шарля Перро якщо не мав, то міг відбитися ще й такий мотив. Тобто жінки цього потворного вбивці розплачувалися ще й за гріхи Пандори та Єви.

До коментування казки Шарля Перро у сучасному літературознавстві залучається декілька загальнозначущих джерел, серед яких превалюють історико-біографічні та міфологічні. Між тим нагадаємо, що казка Перро є чи не першою літературною казкою, яка обробила фольклорний сюжет. Аналізуючи фольклорні варіанти цього сюжету, ми відзначаємо в ній наявність мотиву «зайвої цікавості» та кари, яку жінка несе за неї. Але що ж трапляється з літературною казкою, в нашому випадку – казкою Шарля Перро?

Важлива особливість літературного твору, яку виділив колись І. Ген, це зв'язок автора з середовищем, що фактично є проявом національної свідомості та несвідомої логіки [4:72-94].

Середовище проживання, включаючи в себе географічне положення держави, ціннісні орієнтири її народу, побут та форму політичного устрою, обумовила унікальність формування національної ідентичності громадян, а отже, вплинула на особливості процесу формування їх світоглядної позиції. Все це відобразилося на літературному процесі [4].

Крім того зазначимо, ще К. Д. Кавелін неодноразово зазначив, що автор запозичує те, що органічно необхідне для його культурного розвитку [1:158]. Виходить, що запозичення сюжету має бути історично та національно обґрунтоване. Тільки маючи певні національні передумови для функціонування в культурі народу, сюжет чи образ міг бути взятий на озброєння та перероблений.

Вищесказане примушує нас стверджувати, що в образі Синьої Бороди у казці Перро не тільки оброблені міфологічні і фольклорні передумови, але цей літературний персонаж несе на собі відбиток соціальних проблем Франції XVII ст. Це і пояснює припущення багатьох дослідників про те, що образ Синьої Бороди був списаний з історії вбивці Жила де Ре.

Розмежування показників фольклорної та літературної казок необхідне в тому разі, якщо ми прагнемо зрозуміти закономірності розвитку та переосмислення первинних сюжетів. Приймаючи той науково-обґрунтований факт, що фольклорна казка спиралась на сталі національні міфологеми, ми тим самим дійшли висновку, що саме

порівняння національних фольклорних варіантів виявить специфіку особливості розвитку сюжету про Синю Бороду в різних народів.

Аналіз же авторської, або літературної казок припускає спілкування з індивідом, а не з традиційно-колективною творчістю. Враховуючи безпосередній зв'язок автора з середовищем, підкреслений І. Теном, ми з легкістю усвідомлюємо наявність в літературному тексті історичних прототипів. Саме тому їх поява у тексті завжди історично і національно обумовлена. Так, розуміння особливостей історичного розвитку держави дозволяє досліднику простежити можливі шляхи трансформації переосмислення первинної фабули.

Література

1. Азадовский М. К. История русской фольклористики. Том 2 / М. К. Азадовский. – М. : Просвещение, 1963. – 267 с.
2. Бахтина В. А. Литературная сказка в научном осмыслении последнего двадцатилетия // Фольклор народов РСФСР : Межвузовский научный сборник. – Уфа : Изд-во Башкирского гос. ун-та, 1979. – 168 с.
3. Веселовский А. Н. Историческая поэтика / А. Н. Веселовский – М. : Высшая школа, 1989. – 406 с.
4. Косиков Г. К. Зарубежная эстетика и теория литературы XIX-XX вв. : Трактаты, статьи, эссе / Георгий Константинович Косиков. – М. : МГУ, 1987. – 512 с.
5. Кун Н. А. Легенды и мифы Древней Греции / Н. А. Кун. – СПб. : Изд. дом «Азбука–классика», 2008. – 300 с.
6. Лесин В. М. Літературознавчі терміни / В. М. Лесин. Довідник. – К. : Радянська школа, 1985. – 251 с.
7. Липовецкий М. Н. Поэтика литературной сказки: На материале русской лит. 1920–1980 г. / М. Н. Липовецкий. – Свердловск: Изд-во Уральского ун-та, 1992. – 183 с.
8. Мелетинский Е. М. Поэтика мифа / Е. М. Мелетинский – М. : Наука, 1976. – 278 с.
9. Миф, мечта, реальность: постнеклассические измерения пространства культуры / Мелик-Гайказян И. В., Осаченко Ю. С., Петрова Г. И. и др. / Под ред. И. В. Мелик-Гайказян. – М. : Научный мир, 2005. – 255 с.
10. Неклюдов С. Ю., Новик Е. С. От мифа к литературе: Сборник в честь семидесятилетия Елеазара Моисеевича Мелетинского / С. Ю. Неклюдов, Е. С. Новик – М. : Изд-во «Российский университет», 1993. – 352 с.
11. Овчинникова Л. В. Русская литературная сказка XX века (история, классификация, поэтика) : дис. докт. філ. наук: 10.01.01 / Овчинникова Любовь Владимировна – Москва, 2001. – 324 с.
12. Померанцева Э. В. К вопросу о современных судьбах русской традиционной сказки / Э. В. Померанцева // Писатели и сказочники / Э. В. Померанцева. – М.: Сов. писатель, 1988. – С. 245–255.
13. Пропп В. Я. Морфология волшебной сказки / В. Я. Пропп – М.: Лабиринт, 2010. – 382 с.
14. Тогоева О. И. Истинная правда. Языки средневекового правосудия [Электронный ресурс] / О. И. Тогоева. – М. : Наука, 2006. – 334 с. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/430003/>
15. Benedict V. M. Curiosity / V. M. Benedict // A Cultural History of Early Modern Inquiry: University Of Chicago Press, 2002. – 296 p.
16. Bossard E. Gilles de Rais – Maréchal de France dit Barbe-Bleue 1404-1440 / E. Bossard – Grenoble : Jérôme Millon, 1992. – 201 p.
17. Tatar M. Secrets beyond the door. The Story of Bluebeard and His Wives / M. Tatar : Princeton University Press, 2004. – 255 p.

УДК 821.111-311.9-343(73) : [82+791] "712"

Н. І. Криницька

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Міфологія фронтиру в сучасній американській науковій фантастиці на прикладі літератури та кіномистецтва

Криницька Н. І. Міфологія фронтиру в сучасній американській науковій фантастиці на прикладі літератури та кіномистецтва. Статтю присвячено вивченню ролі міфології фронтиру в сучасній американській науковій фантастиці на прикладі літератури та кіномистецтва. Запропоновано огляд формування міфології фронтиру в США; визначено основні риси міфу фронтиру; розглянуто генезу, ознаки та розвиток космічної опери як жанру літератури та кіномистецтва, що продовжує традицію американського фронтірного минулого; зроблено стилістичний порівняльний аналіз сучасних науково-фантастичних фільмів та творів, які успадковують та/або переосмислюють цю фронтірну традицію.

Ключові слова: фронтір, міфологія, наукова фантастика, космічна опера, література, кіномистецтво.